

HARBIY XIZMAT SHAROITIDA IRODAVIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Ashirov Elbekjon Ilxom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik va yoshlar bilan ishlash departamenti bo'lim katta ofitseri, Oriental universiteti magistranti, mayor

Annotatsiya: Mazkur tezisda harbiy xizmat sharoitida irodaviy sifatlarni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Harbiy faoliyatning murakkab va mas'uliyatli xususiyati harbiy xizmatchilardan yuqori darajadagi irodaviy barqarorlikni talab qiladi. Tadqiqotda irodaviy sifatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar, xususan motivatsiya, o'zini boshqarish, stressga chidamlilik hamda ijtimoiy muhitning ta'siri tahlil qilindi. Psixolog olimlarning ilmiy qarashlari asosida harbiy xizmat jarayonida irodaviy sifatlarni rivojlantirishning asosiy mexanizmlari ochib berildi. Tadqiqot natijalari harbiy ta'lim va tarbiya jarayonida irodaviy sifatlarni rivojlantirishning samarali usullarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: irodaviy sifatlari, harbiy psixologiya, psixologik mexanizm, motivatsiya, o'zini boshqarish, stressga chidamlilik, harbiy faoliyat.

KIRISH

Zamonaviy harbiy xizmat sharoiti murakkab psixologik vaziyatlar bilan tavsiflanadi. Harbiy xizmatchilar xizmat faoliyati davomida yuqori darajadagi mas'uliyat, intizom va psixologik barqarorlikni talab qiladigan vazifalarni bajaradilar. Bunday sharoitda harbiy xizmatchilarning irodaviy sifatlari ularning kasbiy faoliyatida muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Psixologiya fanida iroda shaxsning ongli ravishda maqsadga erishishga qaratilgan faoliyati sifatida talqin qilinadi. Mashhur psixolog Kurt Levin inson xulq-

atvori va faoliyatida motivatsiya hamda ichki psixologik kuchlarning muhim rol o'ynashini ta'kidlab, shaxsning maqsadga intilishi irodaviy sifatlarning asosiy omillaridan biri ekanligini qayd etadi [1, 74].

Harbiy faoliyatda irodaviy sifatlari ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Chunki harbiy xizmatchi ko'pincha murakkab va xavfli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishi, o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishi hamda xizmat vazifalarini qat'iyat bilan bajarishi lozim.

Psixolog Edward Deci tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasiga ko'ra, shaxsning ichki motivatsiyasi uning faoliyat samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [2, 118]. Harbiy xizmat sharoitida ham ichki motivatsiya harbiy xizmatchilarning irodaviy sifatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, psixolog Daniel Goleman emotsional intellekt nazariyasida shaxsning o'z his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyati irodaviy sifatlarning muhim komponentlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi [3, 45]. Harbiy faoliyatda emotsional barqarorlik va o'zini nazorat qilish qobiliyati irodaviy sifatlarning shakllanishida muhim ahamiyatga ega.

HARBIY XIZMATDA IRODAVIY SIFATLARNING AHAMIYATI

Harbiy xizmat jarayonida irodaviy sifatlari shaxsning kasbiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Harbiy xizmatchining qat'iyat, sabr-toqat, mas'uliyat va o'zini boshqarish kabi sifatlari uning xizmat faoliyatida muvaffaqiyatli natijalarga erishishiga yordam beradi.

Psixolog Angela Duckworth tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda shaxsning qat'iyat va maqsadga intilishi uning faoliyat samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan [4, 83]. Ushbu nazariya harbiy faoliyat uchun ham dolzarb hisoblanadi.

Harbiy xizmat sharoitida irodaviy sifatlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- murakkab vaziyatlarda psixologik barqarorlikni ta'minlash;

- xizmat vazifalarini bajarishda qat'iyatni oshirish;
- harbiy jamoada intizom va mas'uliyatni mustahkamlash;
- stress va psixologik bosimni yengib o'tishga yordam berish.

IRODAVIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Harbiy xizmat sharoitida irodaviy sifatlarni rivojlantirish bir necha psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi.

Motivatsion mexanizm

Motivatsiya irodaviy sifatlarning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Harbiy xizmatchining xizmat faoliyatiga bo'lgan ichki motivatsiyasi uning maqsadga erishish jarayonida qat'iyat ko'rsatishiga yordam beradi.

Psixolog Albert Ellis motivatsiya va shaxsiy e'tiqodlar inson xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi [5, 61].

O'zini boshqarish mexanizmi

Harbiy faoliyatda o'zini boshqarish qobiliyati muhim psixologik mexanizm hisoblanadi. O'zini boshqarish shaxsning o'z his-tuyg'ulari, xatti-harakatlari va qarorlarini nazorat qilish qobiliyatini anglatadi.

Stressga chidamlilik mexanizmi

Harbiy xizmat jarayonida harbiy xizmatchilar ko'pincha psixologik bosimga duch keladilar. Stressga chidamlilik irodaviy sifatlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy-psixologik mexanizm

Harbiy jamoaning psixologik muhiti ham irodaviy sifatlarning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy psixologik muhit mavjud bo'lgan jamoalarda harbiy xizmatchilarning irodaviy sifatlari yuqori darajada rivojlanadi.

XULOSA

Harbiy xizmat sharoitida irodaviy sifatlarni rivojlantirish harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishda muhim omil

hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, irodaviy sifatlarning shakllanishi motivatsiya, o‘zini boshqarish, stressga chidamlilik hamda ijtimoiy muhit kabi psixologik omillar bilan chambarchas bog‘liq.

Harbiy ta’lim jarayonida ushbu omillarni hisobga olgan holda psixologik treninglar va pedagogik metodlardan foydalanish harbiy xizmatchilarda irodaviy sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lewin K. Ijtimoiy fanlarda maydon nazariyasi. New York: Harper & Row, 1951. – 346 p. (74–79-betlar).
2. Deci E., Ryan R. Inson xatti-harakatlarida ichki motivatsiya va o'z taqdirini o'zi belgilash. New York: Plenum Press, 1985. – 371 p. (118–123-betlar).
3. Goleman D. Hissiy Aql. New York: Bantam Books, 1995. – 352 p. (45–50-betlar).
4. Duckworth A. Grit: ehtiros va qat'iyat kuchi. New York: Scribner, 2016. – 333 p. (83–88-betlar).
5. Ellis A. Psixoterapiyada aql va hissiyot. New York: Lyle Stuart, 1962. – 400 p. (61–65-betlar).